

UNIVERSITATEA BABEȘ-BOLYAI
FACULTATEA DE TEOLOGIE REFORMATĂ

OBIECTE DE CULT (TEXTILE) ÎN PROTOPOPIATUL REFORMAT AL TÂRNAVELOR SECOLELE 17-18

Teză de doctorat

*autor: drd. Iringó Horváth (Tamás)
coordonator: prof. univ. dr. Dezső Buzogány*

Cluj-Napoca 2013.

CUPRINS

1. Idei introductive	3
1.1 Motivarea	4
1.2 Limitele cercetării în spațiu și timp	5
1.3 Istoria cercetării	6
1.4 Tema și structura disertației	7
2. În sursele epocii	9
2.1 Surse și limbajul lor	9
2.2 Textilele comunităților	15
3. În documentele secolului 20	111
3.1 Recensământul din 1904	111
3.2 Însemnările lui László Debreczeni	113
4. Textilele existente	152
4.1 Fețe de masă	152
4.2 Batiste	178
4.3 Năframe	216
4.4 Damas	222
4.5 Mătase	226
5. Concluzii	240
6. Bibliografia	250
6.1 Lista surselor din arhive	250
6.2 Lista literaturii de specialitate	253
7. Anexe	261
7.1 Catalog	261
7.2 Diagrame și tabele	374

REZUMAT

Cuvinte chei: istoria bisericii reformate, Transilvania, secolele 17-18, artă bisericească, textile, broderii.

Comunitățile bisericilor istorice (în primul rând cele catolice, evangeliste, reformate și unitariene) pot fi considerate locuri importante ca dovadă a existenței culturii maghiare din Ardeal. Pe lângă bisericile aflate în folosință permanentă, de-a lungul secolelor donațiile unor obiecte de valoare și o oarecare restricție a trierii acestora a contribuit la acumularea unei bogății istorice inestimabile. Ele au primit o importanță mai accentuată după distrugerea acestor mărturii găsite în locații laice (ex. colecțiile din casteluri aristocratice). Avantajul bisericii reformate constă în faptul că obiectele liturgice nu sunt supuse unor reguli stricte, ceea ce le-a permis acceptarea ca obiect de cult și al unor obiecte de folosință profană.

Ca bunuri ale comunității bisericești sunt considerate bunuri imobile (biserici, parochii, eventual școli) și mobile (mobilier, clenodiuri, textile, cărți), precum și banii (putea fi vorba și de un capital). De obicei, locurile primordiale sunt ocupate de bunuri imobile, banii și clenodiile din materiale prețioase. Textilele sunt mai numeroase, dar prin uzură mai ușor se degradează, de multe ori fiind înlocuite cu piese noi. Din această cauză, documentele scrise care ne vorbesc despre felul și numărul textilelor din patrimoniul comunităților, și modul provenienței acestora sau dispariția lor pe parcursul secolelor, sunt o sursă foarte valoroasă.

Disertația prezintă cum și documentarea anterioară încearcă să examineze în profunzime aceste obiecte extrem de vulnerabile încercând găsirea unor răspunsuri la întrebările care se ivesc: forma, ornamentarea, originea, proveniența lor.

Alegerea tematicii are mai multe criterii. În primul rând, interesul autoarei personal pentru textile, dovadă fiind studiul ei despre textilele donate de baronesa Kata Wesselényi, cât și participarea în inventarierea

textilelor din secolele 17-18 aflate în posesia comunităților bisericii reformate din regiunea Hunedoara-Zărand.

Studierea textilelor este adecvată deoarece se cunoaște sumar stocul existent. Până în zilele de astăzi lipsește un catalog științific centralizat despre obiectele din patrimoniul comunităților, inventarierea locale fiind sumare, chiar eronate, provenită din lipsa de cunoștințe temeinice ale obiectelor, chiar documentelor de epocă.

Studiile de istorie de artă din țară consacră un interes redus pentru descrierea și prezentarea textilelor bisericesti. În colecții naționale sunt puține obiecte de acest gen, și majoritatea lor provin din colecții anterioare. Evidența lor este sumară. Cu toate că păstrarea acestora se face de muzeologi pregătiți, cercetarea lor abia s-a început.

Pe parcursul secolului 20, mai mulți cercetători din regiunea ungară s-au ocupat cu tematica broderiei, mulțumită lor în partea a doua a secolului au apărut numeroase lucrări importante, dintre care (relatat alegerii temei acestei lucrări) cele mai importante sunt lucrările lui Gertrúd Palotay, Mária V. Ember și Emőke László. În ceea ce privesc textilele bisericesti, pe lângă Gertrúd Palotay, s-a ocupat și Béla Takács, dar el a încercat gruparea obiectelor pe criterii tehnice. Din anii 1990 a început o mișcare menită să facă un recensământ științific despre patrimoniul bisericii reformate maghiare din zona intracarpatică.

Editarea documentelor din secolele 17-18 în cadrul Eparhiei Reformate din Ardeal au pus baza inventarierii obiectelor de epocă. Cele mai noi apariții conțin deja atât catalogul obiectelor cât și descrierea acestora. Aceste publicații însemnau inspirația autoarei la o cercetare mai aprofundată a textilelor care aparțineau protopopiatului istoric reformat de pe malul Târnavelor.

Protopopiatul denumită după cele două râuri Târnavă, din sud este mărginit de Târnavă Mare (de la Dumbrăveni la Mediaș), este cel mai lat (de Chindu la Sânnicolau) dealungul Târnavei Mici, la nord se întinde între partea de sud al râului Nirajul (de la Satu-Nou la Luduș) până la Budiu situată dealungul Mureșului la Sânger. Comunitățile se întind pe malul râurilor sau lângă afluențele acestora.

Protopopiatul s-a format la mijlocul secolului 16, iar după propagarea religii unitariene comunitatea reformată începe să se întărească în jurul anilor 1570. Lista exactă a enoriașilor o putem aprecia după protocolul din 1648, din timpul protopopiei lui János Dadai, unde sunt enumerate 24 de comunități (Bălăușer, Sântamărie, Bahnea, Sfântu Gheorghe, Ceuaș, Daia, Dumbrăveni, Gogan, Idrifaia, Chirileu, Sânpaul, Coroisânmartin, Alma, Suplac, Cetatea de Baltă, Herepea, Crăiești, Bogata, Dătășeni, Chindu Mare, Medveș, Iernut, Cornești și Gănești) și 13 filiale (Bernadea, Valea Izvoarelor, Agrișteu, Gogan-Varolea, Chendu Mic, Coroi, Păucișoara, Dileu Nou, Șilea, Cipău, Ogra, Papiu Ilarian și Mica). Din documentele din a doua jumătate a secolului 17 și cele din secolul 18 reiese că dioceza (în afara comunităților Dătășeni și Sfântu Gheorghe dispărute după invazia tătarilor din 1658, cât și cele din Coroi și Chirileu dispărute în prima jumătate a secolului 18) nu a pierdut comunități, iar filialele au devenit congregații autonome, și au apărut filiale noi. Astfel până la sfârșitul secolului 18, Dioceza Reformată al Târnavelor conținea 34 biserici autonome (Bălăușer, Sânmiclăuș, Sântamărie, Bahnea, Valea Izvoarelor, Ceuaș, Daia, Dumbrăveni, Gogan, Gogan-Varolea, Hărănglab, Idrifaia, Chendu Mic, Coroisânmartin, Cuci, Alma, Suplac, Cetatea de Baltă, Dileu Nou, Herepea, Crăiești, Șilea, Sânbenedic, Bogata, Cipău, Ogra, Papiu Ilarian, Mica, Chindu Mare, Medveș, Tirimia, Iernut, Cornești, Seuca și Gănești) și 19 comunități mai mici (Adămuș, Bernadea, Deaj, Târnăveni, Domald, Agrișteu, Ernea, Giuluș, Sânpaul, Păucișoara, Delenii, Luduș, Mediaș, Sânger, Dileu Vechi, Cucerdea, Șmig, Veseuș și Satu Nou), iar hotarele au rămas aproape identice.

Pe baza surselor și obiectelor existente am fost nevoiți să delimităm aria cercetărilor cu pornire din secolul 17, deoarece nu avem informații despre cele existente anterior. Bucățile cele mai recente trebuie să poarte data de 1800 cel târziu, dată care reprezintă o delimitare pentru apariția textilelor cu o caracteristici noi.

Cu toate că regiunea Târnavelor a atras atenția cercetătorilor de mai multe ori, o literatură de specialitate nu prea există. Primul articol despre textilele din Cornești a apărut în 1901 scris de Lajos Kelemen.

Mai târziu, două cercetătoare s-au ocupat de această temă, Gertrúd Palotay și Judit Szentimrei. Prima autoare le-a menționat în articolele din 1940, respectiv 1942, folosind datele despre bucățile descoperite de László Debreczeni și fotografiate de Ákos Darkó. Judit Szentimrei în primul rând a fost etnograf, dar într-o lucrare din 1978 a prezentat de mai multe ori textile din patrimoniul ecleziastic din secolul 18, menționând că motivele acestora ar putea fi precursorul unor motive populare.

Cercetarea de față s-a derulat pe diferite fire paralele (la fața locului, archive și biblioteci) urmată de descriere, întocmirea catalogului și asamblarea textului disertației. Deplasările au permis selectarea obiectelor și documentarea lor. Documentația este alcătuită dintr-o pagină de repertoriu și de fotografii digitale. Pe lângă acestea, s-a încercat obținerea unor date suplimentare din documentele din parohii (inventare de epocă, scrisori de donație și inventare de folosință actuală). Pentru a stabili originea, persoana donatorului s-a bazat pe coscripțiile din secolele 17–19, și inventarele din prima parte a secolului 20. Am avut nevoie de documentație din biblioteci pentru a găsi analogii din colecții în privința delimitării epocii și tehnicii, identificarea donatorilor, și în unele cazuri de proveniența geografică a obiectelor.

Cercetarea minuțioasă a fost urmată de o muncă serioasă de descriere, complectarea datelor și efectuarea unei descriții ale obiectelor. Pe baza acestora s-a efectuat întocmirea catalogului, căutarea unei tematici pentru prezențe la conferințe și la elaborarea unor studii mai scurte.

Tema prezentei disertații de doctorat este prezentarea, descrierea aprofundată a textilelor din secolele 17–18 încă existente sau dispărute din patrimoniul Protopopiatului Reformat al Târnavelor. Se bazează pe dovezile documentelor de epocă, cu ajutorul înțelegerii și interpretării acestora se încearcă reconstituirea stocului de epocă și variațiunile acestuia. Din aceste considerente, lucrarea se împarte în trei capitole de bază.

După ideile introductive teza continuă cu prezentarea documentelor scrise. În definirea caracteristicilor s-a ținut cont de relația dintre comunități, de limbajul inventarelor și de frecvența lor. Cu ajutorul lor am definit denumirea, rolul, unele particularități ale diferitelor textile din parohii. Datorită folosirii permanente ale conscripțiilor, s-a descoperit schimbarea stocului de textile, adică donarea sau dispariția acestora. Pentru o prezentare obiectivă a acestora, ne-am decis să consacram un subcapitol pentru descrierea lor pe comunități.

Documentele din prima jumătate a secolului 20 alcătuiesc capitolul trei care are o importanță majoră în privința textilelor dispărute definitiv. Recensământul din 1904 este de o valoare schimbătoare, dar din când în când face referiri la unele piese din secolele 17-18. Centrul de greutate este prezentarea desenelor (schițelor) lui László Debreczeni executate între anii 1928-1935.

Partea cea mai lungă se ocupă cu prezentarea amănunțită a obiectelor pornind din caracteristicile acestora. Pentru că majoritatea textilelor sunt din pânză de in sau de bumbac, primele trei subcapitole le grupează după rolul lor în cadrul comunității (față de masă - *abrosz*, batistă - *keszkenő* și năframe - *kendő* pentru pupitre). Piese executate cu tehnică de damasc și cele din mătase sunt prezentate separat.

Ultimul capitol, al cincilea, conține concluziile ținând cont de mărturiile surselor, documentelor și obiectele existente.

Bibliografia conține surse de arhivă și literatura de specialitate urmată de anexe. Catalogul conține datele tehnice, descrierea scurtă și o fotografie alb-negru a 113 piese. Stocul de altădată a comunităților sunt prezentate prin grafici.

Cercetătorul care studiază patrimoniul ecleziastic are un avantaj mare: bogăția documentelor scrise care completează cunoștințele despre obiecte, dau informații despre modul apariției lor în liturgie. Astfel concluziile pot fi trase doar după o corelare a diferitelor date scrise și a obiectelor.

După datele din secolul 17 putem constata că în 34 de parohii au existat în jur de 259 textile, numărul lor fiind între 2 și 14. Cele mai

bogate au fost cele din Bahnea și din Cornești, urmate de cele din Daia și Crăiești cu 12 textile. Au fost considerate bogate și parohiile din Ceuaș, Alma și Seuca cu 11 piese, cât și Valea Izvoarelor și Sânpaul unde s-au păstrat 8 bucăți. La Bălăușer și Cipău au notat existența a 7 textile, numărul cel mai frecvent fiind 6 obiecte (7 comunități). La Hărănglab și Șilea au fost 5 textile, la Chindu și Coroi 4, la Dumbrăveni, Gogan și Papiu Ilarian 3 și numai la Suplac au menționat doar 2 textile. Printre cele aproape 250 de piese se găsesc 84 fețe de masă, 82 batiste, 41 covoare, 35 năframe, 14 pături și 3 cuverturi de masă. Numărul fețelor de masă a variat între unu și trei, mai multe (între 4 și 7) doar la 6 parohii, iar în 2 comunități nu au existat asemenea piese. Proporție asemănătoare sunt caracteristice și la batiste, iar în 25 de comunități numărul lor este zero. La 19 parohii am numărat între 1-2 năframe, dar o treime nu posedă niciun exemplar care au fost înlocuite cu batiste (Ceuaș, Daia, Dumbrăveni, Gogan, Gogan-Varolea, Alma, Păucișioara, Herepea, Crăiești, Cornești și Seuca). Fac excepție parohiile din Bahnea și Agrișteu unde au fost 4, adică 3 năframe. De obicei, se menționează 1-2 bucăți de covoare (20 parohii), cele mai multe, 3 bucăți, având cele din Bahnea, Sântămărie, Valea Izvoarelor și Hărănglab, iar 10 comunități nu au avut nici unu. Printre piesele rare figurează cuverturile, la 5 comunități câte o bucată, iar la Herepea 2, la Sânpaul sunt 3 și la Ceuaș 4 piese. Cu expresia de cuvertură de masă ne întâlnim doar la Herepea, Crăiești și la Bogata. Datele dovedesc că comunitățile au posedat 2-3 set de textile pentru Sfânta cununie și câte 1 năframă de pupitru, la 2/3 putem citi despre covoare, iar la 10 parohii au notat existența de cuverturi. (figura 1)

Documentele din secolul 18 relatează de existența a 687 de textile în 48 de comunități, numărul acestora fiind foarte variabil între 2 și 31. Din acest punct de vedere cea mai bogată a fost parohia din Cornești, iar 2 textile au fost notate la Delenii și Dileu Vechi. În general, la 29 de comunități este vorba de 10-20 de bucăți, 9 parohii au posedat mai multe, iar 10 mai puține. Printre cele aproape 700 de obiecte putem număra 215 fețe de masă, 236 năframe, 113 de batiste, 82 de covoare, 32 de cuverturi și 7 batiste de masă. Majoritatea comunităților au între 3

și 6 fețe de masă (30 de parohii), între 7-8 bucăți posedă 4, iar la Chindu se pot număra 9 unități, la 9 parohii am găsit numai câteva bucăți. Numărul batistelor variază între 0 și 14 bucăți, în general putem vorbi despre 3-7 textile (38 comunități), la 4 au fost menționate mai multe, iar la 5 mai puține. În Satu Nou nu am găsit nici una. Mai mult de 110 batiste se găsesc în 34 de parohii, variind între 1 și 7 bucăți. La marea majoritate se află 2-4 obiecte (23 comunități), la 6 parohii am numărat 5-6 obiecte, comunitatea din Tirimia Mare a păstrat 7 bucăți. 4 posedă o batistă, iar la 14 nu amintesc nici una. 82 covoare au fost luate în evidență, în mare parte numărul lor variază între 1 și 3 bucăți (31 parohii), la 4 comunități vedem 4, la Ogra și la Medveș sunt 6 piese. Numai în 22 parohii au fost cuverturi, numărul lor abia depășind 30 de bucăți. La 14 comunități au păstrat câte o bucată, 2-3 bucăți sunt păstrate la numai 8 parohii. Ultima grupă de obiecte este formată din batiste de masă conținând 7 bucăți la 6 parohii (Agrișteu, Gogan, Alma, Păucișoara și Papiu Ilarian), la Tirimia Mare avem cunoștință de 2 bucăți.

La începutul secolului 20 László Debreczeni a vizitat o mare parte a departamentului (34 parohii) notând existența a 202 textile executate în secolele 17-18. Unele au provenit din prima parte a secolului 19. Repartizarea lor a fost uniformă, între 1 și 13 bucăți. Cele 72 de fețe de masă s-au repartizat între 26 de parohii având 1-5 bucăți, iar în 8 comunități ele lipsesc de tot. El face referire la 104 de batiste la 31 de parohii, numărul lor variind între 1 și 10 unități, iar la 3 comunități nu au fost prezente. La o treime din parohii au fost 2 batiste, la 5 au existat o bucată, la 12 comunități a numărat între 3-5 unități, iar mai multe au fost la 4 doar. Numai la 12 de parohii a găsit năframe, în general 1-2 bucăți, 3 bucăți fiind doar la Bahnea. Pe lângă aceste obiecte ne întâlnim cu încă două tipuri de obiecte: covoare, din care doar la două parohii au existat câte o bucată, la Târnăveni și la Agrișteu, iar 3 obiecte au fost denumite cuvertură la comunitățile din Târnăveni, Cetatea de Baltă și Medveș.

Catalogul nostru conține cele 113 obiecte ale 27 de comunități, unde numărul textilelor variază între 1 și 10 bucăți. Aproape o pătrime a obiectelor se regăsesc la 8 parohii, unde din aceste amintiri se păstrează cu câte trei bucăți. Până la 6 bucăți se găsesc la 8 comunități, iar 8-10

textile sunt la Târnăveni, Bahnea, Cetatea de baltă și la Crăiești. Cele 39 de fețe de masă se regăsesc la 20 de parohii, numărul lor variind între 1-2 bucăți. 4 comunități au păstrat 3 bucăți, iar la Crăiești se găsesc 4 obiecte. Cele 57 de batiste se găsesc la 17 de parohii, numărul lor fiind între 1-3 bucăți, 5 obiecte la Târnăveni, 6 la Crăiești și Șilea. Dintre năframe nu s-a păstrat decât 10 obiecte, dintre care la 5 comunități sunt câte 1-2 bucăți (Cetatea de Baltă, Cornești, Bahnea și Gogan). Numai la parohia din Găiești s-a păstrat 4 obiecte. La Chindu Mic am putut vedea o batistă de masă, iar la Hărănglab și Ogra cuvertură de masă.

Din documentele de epocă reiese că în secolul 17 marea majoritate a comunităților a posedat mai multe seturi de textile, printre care și pentru liturgii și pentru uz laic. 27-32% dintre cele 800-900 obiecte de textile datează din secolul 17, iar 72-85% a fost donat în secolul 18. Reducerea numărului acestora ar fi putut începe încă de dinaintea secolului 20, ceea ce explică că László Debreczeni nu a găsit decât 21-25% dintre textile la parohii, iar de zilele noastre numărul lor s-a redus la 11-12%.

La datarea textilelor trebuie să ne bazăm pe obiecte, pentru că documentele de epocă nu conțin date de referință, sau dacă există, denumirile nu sunt concordante. Ținând cont de caracteristicile textilelor, putem constata, că din cele 113 de obiecte din catalog 18 bucăți sunt din secolul 17, 3 piese la sfârșitul secolului 17 - începutul secolului 18, 82 din secolul 18, iar 6 obiecte de la turnanta secolelor 18-19.

Ținând cont de materialele folosite, putem constata, că pe parcursul secolelor 17-18 majoritatea textilelor au fost din in alb (57 bucăți) sau bumbac (41 bucăți), țesute (93 bucăți), mai rar din damasc (7 buc.), iar 12 bucăți au fost din mătase. În scrisurile de epocă denumirile variază după finețea țesăturii (*vászon, gyolcs, patyolat, buja vászon*). Damascurile cu motive geometrice s-au numit *sáhos* (68 bucăți), cele cu motive descriptive *kamuka* (4 bucăți). Mătasa purta și denumirea de *tafota* (11 bucăți), iar unele țesături nu au fost precis determinate (10 bucăți). Cuverturile din postav au fost executate din lână (16 bucăți), covoarere erau țesute sau înnodate. Materialele decorațiilor a fost

mătasa (67 bucăți), fibre metalice (65 bucăți), iar folosirea lor comună era tot obișnuită (44 bucăți). Sursele vorbesc rareori despre fire de mătase (24 bucăți), se menționează doar că e mătasă (172 bucăți). Expresia cea mai uzuală pentru fire metalice a fost scofiu (79 bucăți). Firele din aur sau argint (22 adică 15 bucăți) sunt menținute sub denumirea de aur (86 bucăți) sau argint (47 bucăți), dar cuprul apare întotdeauna sub denumirea de fire din cupru (7 bucăți). Pe lângă acestea, ne întâlnim cu fire de lin (21 bucăți) mai ales în funcție de tehnica folosită, precum rețea sau dantela.

Pentru ornamentare tehnica cea mai des utilizată în secolele 17-18 este broderia (90 bucăți). În regiunile maghiare cea mai răspândită a fost cusătura plată (79 bucăți), cu tragerea unor fire al pânzei (15 bucăți) și cusătura codită (19 bucăți). Felul broderiei nu este întotdeauna definită, dar se fac deosebiri clare între cusătură turcească (17 bucăți), sau cea albă (5 bucăți). Tehnica aplicării pe un fundal de mătase a fost utilizată și în această epocă (4 bucăți). Sursele ne amintesc și de tehnica de împodobire cu găitane, dar nu am găsit nici un exemplar. O tehnică cunoscută a fost și rețea (11 bucăți) care figurează și în documentele epocii. Dantela a fost folosită pentru decorarea marginilor (26 bucăți), în documente ne întâlnim cu denumirea de croșetare (28 bucăți). O categorie a parte este formată de textilele vopsite cu un număr insignifiant (2-3 bucăți).

Concluziile despre motivele de broderie ale textilelor bisericesti pot fi trase după obiectele existente. Documentele ne vorbesc despre motive florale și arborescente (49 bucăți). Structura acestora poate fi simetrică sau asimetrică, cele asimetrică fiind favorizate (50 bucăți). Cu structuri simetrice ne întâlnim la rădăcini de flori în șir sau independente (9 adică 7 bucăți). Se regăsesc și motive florale orientale cu mici transformări după gust occidental (5 bucăți). La structuri asimetrică ne întâlnim cu trei exemple caracteristice: suprafață în formă mingdalată cu tije în direcții diferite (16 bucăți), sau în spirală (13 bucăți). Textilele executate cu tehnica de rețea sunt simetrice urmând suprafața materialului. Țesăturile sunt ornamentate tot cu motive simetrice, ne-am întâlnit cu un singur exemplar cu motive asimetrică. Ne întâlnim cu o situație asemănătoare

în privința materialelor vopsite, unde marginea este ornamentată cu motive simetrice, iar interiorul are motive asimetrice.

Putem constata că motivele folosite sunt de obicei plante (58 bucăți), elemente figurative fiind la un număr redus (8 bucăți). Formele geometrice apar pe suprafețele țesute sau din dantelă (11 bucăți).

Cel mai răspândit este rodia și roseta (20 respectiv 19 bucăți). Ne întâlnim des cu lalele (12 bucăți), garoafe (8 bucăți) și acante (7 bucăți). Apar bobocii diferitelor flori și frunze de diferite feluri, vreji și roade de multe ori împreună. Dintre animale prezentate apar cerbii și păsările.

Marea majoritate a textilelor din patrimoniul ecleziastic provine din donații menținute în documentele bisericești. Exemplarele din moștenirea catolică a dispărut în totalitate. Avem cunoștință de un singur exemplu, din Tirimia, unde vechile obiecte de la unitarieni sunt și astăzi în posesia comunității. Cele mai multe provin din donații private. În sursele de epocă ele apar în număr de 51, dar în catalogul nostru sunt doar 14 bucăți. O parte a textilelor au fost destinate scopurilor eclesiastice, dar într-un număr însemnat sunt și obiecte cu destinație laică. Există un obicei, ca la evenimente mai importante să ofere donații de diferite tipuri dintre care și textile. Era obișnuit ca donația să poarte numele sau inițialele persoanei sau persoanelor donatorilor. În unele cazuri și data figurează. În catalogul nostru 44 de bucăți au inscripții brodate. Unele poartă data urmată de numele sau inițiale. Cunoaștem două textile care la margine au citate din cântece bisericești (Bahnea și Teremia).

Lucrarea lui László Debreczeni și catalogul nostru conțin aproape 235 de nume printre care sunt oameni ecleziastici, oameni din comunitate cu sau fără funcții, nobili, aristocrați. Putem constata că mai multe membre ale familiilor influente au donat la mai multe biserici, în numeroase comunități.

În consecință, putem declara că stocul de textile aflat în posesia Diocezei Reformate al Târnavelor s-a format în a doua jumătate a secolului 17, când fiecare comunitate poseda deja 2-3 exemplare. Acest lucru este elocvent demonstrat de *conscriptia* din 1676, când au fost

notate fețe de masă, batiste, năframe și covoare în 39 parohii, numărul textilelor fiind în jur de 200. În textele în limba latină se poate observa deja o consecvență în descrierea obiectelor, cu denumirea lor, materialul și tehnica folosită. Denumiri aproape identice apar și în listele întocmite în limba maghiară cu începere din anul 1680, sau articolele *conscriptiei* din 1714, care facilitează identificarea obiectului ca formă, destinație, ornamentare. Lista din 1714 conține 450 textile în 44 comunități, ceea ce demonstrează dublarea obiectelor în patru decenii (parohiile având între 10–15 piese). Grupurile de obiecte au fost tratate diferențiat prezentând caracteristicile tehnice, materialele folosite, chiar ornamentarea lor. În *conscriptia* din 1749 găsim aceleași piese notând donațiile ulterioare. Departamentul poseda deja 600 textile în 43 comunități, ceea ce înseamnă că fiecare avea între 15–16 obiecte. Donațiile de la sfârșitul secolului nu sunt menționate, deci nu putem decât să evaluăm cu aproximație, sursele amintând aproape 90 textile, adică 3–4 piese pe comunități. Ultima *conscriptie* s-a făcut în 1816, unde referirile la textile sunt destul de sumare. Dar din referiri la număr putem constata că pe comunități în general au fost 14–17 textile, dar marea majoritate provenea din secolele 17–18. Datorită acestor liste putem alcătui o imagine despre formarea în timp acestei părți a patrimoniului ecleziastic. A avut o importanță mare faptul că aceste inventare au fost în folosință permanentă conținând fiecare schimbare în avuția bisericii.

În teză s-a încercat reconstituirea stocului de textile din secolele 17–18, dar am încercat să le comparăm cu elementele cunoscute, majoritatea acestora figurând doar în caietele de schițe ale lui László Debreczeni. Compararea surselor scrise și a textilelor rămase în posesia parohiilor completat cu o descriere obiectivă, cu identificarea donatorilor și precizarea datei donării, ne ajută să creăm o imagine despre textilele de altădată și de azi. Literatura de specialitate se ocupă în primul rând de obiectele găsite în colecții; cu toate că sunt multe piese din patrimoniul ecleziastic, se ocupă foarte puțin cu studierea arhivelor. Putem descoperi multe momente interesante ca de exemplu: piesele moștenite de la unitarieni, bucățile executate în diferite ateliere de specialitate, obiectele cumpărate de comunitate, pagube provocate de evenimente istorice sau

chiar unele reticențe față de unele piese de cult. Cu toate că numele donatorului sau al donatorilor pot apărea pe obiecte, de foarte multe ori aceste informații pot fi obținute din surse scrise, fiind vorba de familii importante sau oameni de rând ale căror nume astfel rămâne vie pentru urmași.

Din surse reiese că în biserica reformată nu exista o prescriere în privința textilelor liturgice, dar se văd tipuri de obiecte caracteristice folosite în fiecare biserică. Astfel, fața de masă poate fi ornamentată sau simplu țesută din in sau bumbac alcătuită din 2 sau 3 părți și care a fost de obicei decorată la margini cu dantelă. Printre batiste cele mai răspândite sunt cele brodate care au fost decorate cu motive florale fie doar la colți, fie și în interior. Trebuie să ne amintim de batiste numite turcești, care pot fi considerate o subspecie. Printre fețele de masă și batistele pot fi separate cele executate pe mătase, dar numărul lor este mult inferior celor din in sau bumbac. Forma lungită a năframelor și ornamentarea lor la cele două capete sunt stabile, dar ornamentarea lor diferă; putem întâlni piese brodate, țesute, cu dantelă. Stocul de textile conține și covoare înnodate sau executate cu tehnica *kilim*. Din păcate acest stoc este cel mai greu de urmărit, pentru că nici un obiect nu se mai găsește la locul de origine.